

Гребенюк Микола Павлович,
курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Юніна Марина Петрівна,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Прийняття спадщини в умовах воєнного стану в Україні набуло особливої правової складності через поєднання загальних норм цивільного законодавства з тимчасовими правилами нотаріального провадження. За загальним правилом, спадкоємець має право прийняти спадщину або відмовитися від неї, а спадкоємець, який не проживав постійно зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, повинен подати заяву нотаріусу. Відповідно до ст. 1270 Цивільного кодексу України [1], для прийняття спадщини встановлено строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини, тобто зазвичай з дня смерті спадкодавця. Якщо спадкоємець у цей строк не подав заяву, він вважається таким, що не прийняв спадщину, однак за наявності поважної причини пропуску строку суд може визначити йому додатковий строк для подання заяви. Саме ці положення стали основою більшості спорів, що виникли під час воєнного стану, оскільки війна об'єктивно ускладнила доступ до нотаріусів, документів, реєстрів, місця відкриття спадщини та інформації про смерть спадкодавця.

Основна проблема полягає в тому, що воєнний стан сам по собі не завжди визнається судами достатньою підставою для поновлення або визначення додаткового строку прийняття спадщини. У перші місяці повномасштабної війни держава намагалася адаптувати нотаріальну систему до надзвичайних умов [2]. Постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року було врегульовано окремі питання нотаріату під час воєнного стану, зокрема порядок роботи нотаріусів, доступ до реєстрів, посвідчення заповітів і довіреностей військовослужбовців та інших осіб, залучених до оборони держави.

Згодом до постанови вносилися зміни, які стосувалися строків прийняття спадщини: певний час перебіг строку фактично зупинявся або продовжувався, але не більше ніж на чотири місяці, а з 19 червня 2023 року відповідне правило було виключене [3]. Це створило правову невизначеність, адже спадкоємці, які орієнтувалися на спеціальні правила воєнного часу, могли помилково вважати, що мають не шість, а десять місяців або навіть більше для звернення до нотаріуса.

Практичні труднощі прийняття спадщини в умовах війни можна поділити на кілька груп. По-перше, це фізична неможливість своєчасного звернення до нотаріуса через окупацію території, активні бойові дії, евакуацію, руйнування житла, втрату документів або відсутність стабільного зв'язку. По-друге, це проблеми доказування: спадкоємець у суді має не просто послатися на війну, а довести, що саме ці обставини були об'єктивними, непереборними й істотними перешкодами для подання заяви. По-третє, виникають складнощі з визначенням місця відкриття спадщини, отриманням свідоцтва про смерть, підтвердженням родинних зв'язків, доступом до правовстановлюючих документів на майно. По-четверте, значною проблемою є недостатня правова обізнаність громадян: багато спадкоємців не знають, що заява про прийняття спадщини може подаватися не лише особисто за місцем відкриття спадщини, а й в умовах воєнного стану спадкова справа може заводитися будь-яким нотаріусом України незалежно від місця відкриття спадщини. Саме це правило суди часто враховують, оцінюючи, чи справді особа не могла реалізувати спадкове право [5, с. 352].

Показовим для аналізу є рішення Верховного Суду у справі № 333/1912/23 від 26 червня 2024 року Позивач просив визначити йому додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини після смерті матері. Він обґрунтовував пропуск строку тим, що нотаріус не повідомив його про відкриття спадщини, а також посилався на ситуацію в країні та місті у зв'язку з воєнним станом. Верховний Суд виходив із того, що ст. 1269 і 1270 ЦК України покладають на спадкоємця, який не проживав постійно зі спадкодавцем, обов'язок подати заяву про прийняття спадщини у встановлений строк. Суд також зазначив, що незнання про смерть спадкодавця або неповідомлення нотаріусом саме по собі не є поважною причиною, якщо спадкоємець був обізнаний про смерть і не довів наявності непереборних перешкод. У цій справі було встановлено, що позивач проживав у м. Запоріжжі, де, попри воєнний стан, продовжували працювати державні органи та нотаріуси, а також існувала можливість звернутися до нотаріуса або надіслати заяву поштою. Тому Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для визначення додаткового строку [4].

Правове значення цього рішення полягає в тому, що Верховний Суд фактично сформував підхід: воєнний стан не є автоматичною підставою для поновлення спадкового строку. Для позитивного вирішення справи спадкоємець має довести конкретний причинний зв'язок між воєнними обставинами та неможливістю подати заяву. Наприклад, такими доказами можуть бути підтвердження перебування на тимчасово окупованій території, евакуації, лікування, втрати документів, відсутності поштового чи нотаріального доступу, перебування в зоні активних бойових дій, мобілізації або інших обставин, які реально унеможливили звернення. Натомість загальне посилення на війну, небезпеку в місті чи необізнаність про порядок оформлення спадщини не завжди є достатнім.

Отже, проблеми прийняття спадщини в умовах воєнного стану мають не лише процедурний, а й соціально-правовий характер. З одного боку, законодавство зберігає базовий шестимісячний строк прийняття спадщини та вимагає від спадкоємця активної поведінки. З іншого боку, війна створила виняткові умови, за яких формальне застосування строків може призводити до втрати спадкових прав добросовісними особами. Тому головним напрямом удосконалення правового регулювання має бути чіткіше визначення критеріїв поважності причин пропуску строку саме в умовах воєнного стану, розширення доступу до дистанційних нотаріальних дій, належне інформування громадян про можливість звернення до будь-якого нотаріуса України та розроблення єдиної судової практики.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.05.2026).
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лют. 2022 р. № 164. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF> (дата звернення: 08.05.2026).
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 трав. 2023 р. № 469. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2026).
4. Постанова Верховного Суду від 26 черв. 2024 р. у справі № 333/1912/23, провадження № 61-4525св24. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120029437> (дата звернення: 08.05.2026).
5. Юніна М. П., Буякова І. О. Проблемні аспекти спадкування в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 1.3. 2025. С. 351–355.